

Anayasa Mahkemesi Norm Denetim Kararının İncelemesi: Türk Ceza Kanunu’nun Akıl Hastalığına İlişkin 34. Maddesinin Anayasaya Uygunluğu Sorunu

Murat Volkan Dülger* / Onur Özkan*

I. Giriş

Akıl hastalığı çok uzunca bir süredir, ceza sorumluluğuna etki eden bir hal olarak kabul edilir ve ceza hukuku ile psikoloji bilimlerinin araştırma konularından birini oluşturur. Buna karşılık, akıl hastalığı; ceza hukuku tarihinde bir o kadar da tartışmalı bir konu olarak yer almış, ceza sorumluluğuna etki ettiği kabul edilse de kimi zaman bu etkisinin kabul edilmediği yargılamalara da rastlanmıştır. Özellikle bazı akıl hastalarının eylemlerini canavarca ve korkunç şekilde işleyip bunun toplumda büyük bir tepki ile karşılaştığı vakalarda, akıl hastalığı gibi kusurluluğu kaldıran sebebin mahkemelerce uygulanmadığı ya da kabul görmediği de olmuştur. Gerçekten Kriminoloji’de “büyük caniler” olarak adlandırılan pek çok vakada, faillerin birer akıl hastası olduğu tıbbi bilirkişi raporları ile tespit edilmesine karşın yargılamalar gerçekleştirilmiş ve başta ölüm cezası olmak üzere en ağır cezalar uygulanmıştır¹.

Bugün gelişmiş ülkelerde, sosyo-politik gelişmeler ve insana verilen değerin sonucu olarak yasal düzenlemeler de davranış bozukluklarına sahip hastaların suç işlemesi halinde cezalandırılmaları yerine tedavi edilmeleri yönündedir². Türk Ceza Kanunu’nda da 32. madde ile akıl hastalığı düzenlenmekte, “Akıl hastalığı nedeniyle, işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayamayan veya bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneği önemli derecede azalmış olan kişiye ceza verilmez” denilerek ceza sorumluluğunu kaldıran bir hal olarak kabul edilmektedir. Yine TCK’nın 57. maddesi uyarınca, akıl hastalarının yüksek güvenliğini sağlık kurumlarında koruma ve tedavi altına alınacağı düzenlenmiştir.

Akıl hastalığı gibi bir cezai sorumsuzluk halinin kabul edilip edilmeyeceği genişçe bir tartışma alanı olarak görülebilir. Zira akıl hastalığının ve bu akli anomalinin kişinin davranışlarını yönlendirmesine ya da davranışlarının sonuçlarını algılamasına engel olduğu her şeyden önce tıbbi bir sorundur. Yine böyle bir davranış bozukluğunun ceza sorumluluğunu kaldırıp kaldırmaması gerektiği, özellikle de yukarıda açıklanan vakalar söz konusu olduğunda, sosyolojik bir mesele halini alabilir.

* Avukat, Doç. Dr., İstanbul Aydın Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ceza Hukuku ve Ceza Muhakemesi Hukuku Anabilim Dalı, volkan.dulger@dulger.av.tr.

* Stajyer Avukat, İstanbul Barosu, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi, onur.ozkan@dulger.av.tr.

¹ Naci Şensoy, “Cezai Mesuliyeti Tamamen veya Kısmen Kaldıran Akli Mahuliyet”, İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası, C. 6, S. 1-2, 1950, s. 110.

² Hande Ulutürk, Türk Ceza Hukukunda Akıl Hastalığı ve Akıl Hastalığının Kusur Yeteneğine Etkisi, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2014, s. 49.

Ancak biz burada konuyu, psikolojik ve sosyolojik boyutu ile değil; ceza hukuku boyutu ile ele almaya çalışacağız. Bunu yaparken, akıl hastalığının psikolojik ve sosyolojik açılardan gerekçelendirildiğini ve meşruiyetini kazandığını varsayacağız. Nitekim akıl hastalığı, ceza sorumluluğunu kaldıran bir hal olarak TCK'da kabul edilmektedir. Biz bu cezai sorumsuzluk halinin, ceza hukukunun genel ilkeleri ile bağdaşıp bağdaşmadığını ele alacak ve Anayasallık sorununu inceleyeceğiz.

Konuyu bu şekilde gündemimize getiren ise Anayasa Mahkemesinin 14/11/2019 tarihli ve E. 2019/37, K. 2019/87 sayılı kararı olmuştur. Karar, 4 Şubat 2020 tarihli Resmî Gazetede yayınlanmıştır³. Somut norm denetimi kararın konusu, akıl hastalığını düzenleyen TCK'nın 32. maddesi ile akıl hastalarına özgü güvenlik tedbirlerini düzenleyen 57. maddenin Anayasaya aykırılık sorunu olup karar ve görüşlerimiz aşağıda açıklanmıştır.

II. İptal İsteminin Gerekçeleri ve Anayasa Mahkemesinin Görüşü

Sanığın cinsel taciz suçundan cezalandırılması gerektiği iddiasıyla yürütülen kovuşturmada mahkeme, TCK'nın 32. ve 57. maddelerinin Anayasaya aykırılık oluşturduğunu ileri sürerek iptalleri için başvuruda bulunmuştur. İptal isteminde, itiraz konusu kurallar uyarınca akıl hastalarına ceza verilmediği ve tedavi altına alındıkları ancak söz konusu kişilerin uygulamadan kaynaklanan nedenlerle yeterli süre geçmeden mahkeme veya hâkim kararıyla serbest bırakıldığı, bu durumun toplum açısından tehlike yarattığı, kamu yararı ve mağdur haklarına aykırılık oluşturduğu ileri sürülmüştür⁴.

Anayasa Mahkemesi, iptal isteminin usuli koşullarının oluştuğunu gözeterek, oybirliği ile esasa geçilmesine karar vermiştir. Mahkeme esasa ilişkin incelemesinde, akıl hastalarına uygulanan güvenlik tedbirinin Anayasanın 19. maddesi ile düzenlenen kişi özgürlüğüne hukuka uygun bir müdahale oluşturduğunu belirlemiştir. Devamında, ceza hukukunda cezai sorumluluğun doğabilmesi için tipiklik, hukuka aykırılık ve kusurluluk şartlarının gerçekleşmesinin gerektiği; akıl hastaları açısından kusurluluktan bahsedilemeyeceği ve cezai sorumsuzluklarının Anayasaya aykırılık oluşturmadığı tespit edilmiştir.

Mahkeme sonrasında, akıl hastalarının salıverilmelerine ilişkin TCK'nın 57. maddesi ikinci ve devamı fıkralarını incelemiştir. Mahkeme, akıl hastalarının serbest bırakılmalarına izin verilmiş ise de kişilerin tehlikeliliğinin arttığı anlaşıldığında yeniden güvenlik tedbirine karar verilebileceği ve salıverilmenin de tehlikeliliğinin ortadan kalktığının veya önemli ölçüde azaldığının raporların sabit olmasına bağladığını ifade etmiştir. Buna göre, bu koşullarla serbest bırakılmanın; kişilerin maddi ve manevi varlıklarının korunması hakkını ve devletin toplumun refah ve huzurunu sağlama yükümlülüğünü zedelemeyeceği ve bu yönde gereken tedbirleri sağladığı belirtilmiştir⁵.

³ Karar için bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/02/20200204-5.pdf>.

⁴ Anayasa Mahkemesi, E. 2019/37, K. 2019/87, T. 14/11/2019, § 8.

⁵ Anayasa Mahkemesi, E. 2019/37, K. 2019/87, T. 14/11/2019, § 23, 26, 27.

Anayasa Mahkemesi konuyu son olarak eşitlik ilkesi bakımından incelemiştir. Ancak eşitlik ilkesi, eylemli değil; hukuki eşitliği öngörür. Aynı durumda bulunan kişiler arasında ayrımcılığı ve ayrıcalığı engellemeyi amaçlar, aynı işlemlere tabi tutulmalarını sağlar. Bu bakımdan eşitlik, herkesin her yönden aynı kurallara bağlı tutulacağını anlamına gelmeyecektir. Kişilerin sahip oldukları nitelikler, onlar için özellikli ve değişik kurallara tabi tutulmalarını gerektirebilir. Anayasa Mahkemesi bu durumda eşitlik ilkesine aykırılık bulunmadığını, akıl hastalarının tehlikeliliği sürmekte iken salıverilmelerinin ise uygulama kaynaklı bir sorun olup Anayasallık incelemesinin dışında kaldığını belirtmiştir⁶. Tüm bu nedenlerle, iptal isteminin reddine karar verilmiştir⁷.

III. Kararın Hukuki Değerlendirmesi

Tipik ve hukuka aykırı eyleminden dolayı failin cezalandırılması, kusurlu bulunmasına bağlıdır. Şayet fail, kusurlu bulunmuyorsa kendisine “ceza verilmez” (CMK m. 223/3). Kusurun esası ve suçluluğa etkisi bakımından hangi teori kabul edilirse edilsin, kusurun en önemli bileşenlerinden birini “kusur yeteneği” (isnat yeteneği) oluşturur. Kusur yeteneğinin de anlama ve isteme yeteneğinden oluştuğu; anlama yeteneğinin, eylemin anlam ve sonuçlarını idrak etme becerisi ve isteme yeteneğinin, bağımsız biçimde kişinin hareketlerine yön verebilme kapasitesi olduğu kabul edilir⁸.

Akıl hastaları da sahip oldukları ruhsal-davranışsal bozukluklar nedeniyle eylemlerini yönlendiremeyen, bu eylemlerinin sonuçlarını algılayamayan ve dolayısıyla kusur yeteneğinden yoksun kimselerdir. Bu kişiler, kusurlu bulunamayacaklarından haklarında ceza yaptırımını da uygulanamaz. Ancak haklarında güvenlik tedbirleri uygulanabilir. Anayasa Mahkemesi kararında da belirtildiği üzere, böyle özel durumları bulunan kişilere karşı farklı kurallar getirmek eşitlik ilkesine aykırı olmayacak; yine bu kimseler hakkında güvenlik tedbiri uygulanması da kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkını ihlal etmeyecektir.

Görüleceği üzere, akıl hastalığını düzenleyen 32. madde ve güvenlik tedbirlerine hükmedilebileceğini düzenlendiği 57/1 maddesinin Anayasaya aykırılık sorunu bulunmaz. Bununla birlikte, iptali istenen salıverilmeye ilişkin düzenlemeleri incelemek gerekir.

Akıl hastalarının serbest bırakılmalarına ilişkin kanun hükümleri şöyledir;

“Akıl hastalarına özgü güvenlik tedbirleri

Madde 57- (2) Hakkında güvenlik tedbirine hükmedilmiş olan akıl hastası, yerleştirildiği kurumun sağlık kurulunca düzenlenen raporda toplum açısından tehlikeliliğinin ortadan kalktığı veya önemli ölçüde azaldığının belirtilmesi üzerine mahkeme veya hâkim kararıyla serbest bırakılabilir.

⁶ Anayasa Mahkemesi, E. 2019/37, K. 2019/87, T. 14/11/2019, § 28 – 31.

⁷ Anayasa Mahkemesi, E. 2019/37, K. 2019/87, T. 14/11/2019, § 32.

⁸ **Haluk Toroslu**, Ceza Hukukunda İsnat Yeteneği, Ankara, Savaş Yaymevi, 2015, s. 13 vd.

(3) Sağlık kurulu raporunda, akıl hastalığının ve işlenen fiilin niteliğine göre, güvenlik bakımından kişinin tıbbi kontrol ve takibinin gerekip gerekmediği, gerekiyor ise, bunun süre ve aralıkları belirtilir.

(4) Tıbbi kontrol ve takip, raporda gösterilen süre ve aralıklarla, Cumhuriyet savcılığınca bu kişilerin teknik donanımı ve yetkili uzmanı olan sağlık kuruluşuna gönderilmeleri ile sağlanır.

(5) Tıbbi kontrol ve takipte, kişinin akıl hastalığı itibarıyla toplum açısından tehlikeliliğinin arttığı anlaşıldığında, hazırlanan rapora dayanılarak, yeniden koruma ve tedavi amaçlı olarak güvenlik tedbirine hükmedilir. Bu durumda, bir ve devamı fıkralarda belirlenen işlemler tekrarlanır.”

Düzenlemeler incelendiğinde özetle, kişinin salıverilmesinde ya da yeniden güvenlik tedbirine hükmedilmesinde; toplum açısından yarattığı tehlikenin rol oynadığı, bu tehlikenin kişinin yerleştirildiği kurumdaki sağlık kurulunca saptandığı ve tehlikenin ortadan kalktığı, önemli ölçüde azaldığı ya da arttığı hallerde mahkeme veya hâkim kararıyla gereken kararlara hükmedilebildiği görülür. Doğrusu peşinen, düzenlemelerdeki herhangi bir Anayasallık sorunu bulunmadığı ve ideal bir güvenlik tedbiri sisteminin bulunduğu söylenilebilir. Dolayısıyla Anayasa Mahkemesinin kararına katılıyoruz.

Öte yandan, düzenlemelerin iptali için başvuran Mahkemenin de haklı bir itirazı bulunmaktadır. Gerçekten de uygulamadan kaynaklanan nedenlerle kişiler şartlar gerçekleşmeden serbest bırakılmakta ve bu durum toplum açısından tehlike yaratmaktadır. Son olarak bu konuya değinmek istiyoruz. Ceza hukuku kaynaklı adaletsizlik sorunları, toplumun kanayan bir yarası olarak karşımıza çıkmakta. Bu kanamaya ilişkin şu tespiti yapmak gerekir: Bu kanamanın nedeni Türk Ceza Kanunu değil, İnfaz Kanunu ve bu Kanun’un kötü uygulanmasıdır⁹. İnfaz Kanunu’nda değişiklik yapılması planlanan bu günlerde, o değişiklikler başka ve kapsamlı bir gündemin konusunu oluşturuyor. Ancak konumuz olan akıl hastalığına ilişkin sorunun temelinde de güvenlik tedbirinin infazına ilişkin sorunların yattığını belirtmek isteriz.

Aklıl hastalarının gereken tedavi ve bakım hizmetlerini görmesi ve tehlikeliliklerinin azaltılarak topluma kazandırılması kadar bu tehlikeliliklerinin kaldırılmadan ya da azaltılmadan serbest bırakılmamaları da kamu düzeni açısından önem taşır. TCK’daki düzenlemelere bakıldığında, güvenlik tedbirlerinin uygulanması yönünden asgari bir süre öngörülmemiş olması; yanlış uygulamalar ile birleştğinde toplum için olumsuz bir durum oluşturabilir. Belirtmek gerekir ki, sözgelimi bir şizofreni hastasının sağlık kurulunca tehlikeliliğinin kalktığı ya da azaldığına karar verilmesi durumunda ertesi gün mahkemece salıverilmesi mümkündür¹⁰.

Danıştay kararına konu bir olayda, bu türden sorunların ne gibi sonuçlara yol açacağı ve bu durumda hukuki olarak ne yapılabileceği görülebilir. Olaya göre, 12 kez “kronik psikoz”

⁹ 13.12.2004 tarihli ve 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun.

¹⁰ Ulutürk, s. 156.

tanısıyla tedavi altına alınan ve sonrasında sosyal iyileşme ile taburcu edilen hasta, taburcu olmasından 10 gün sonra bir kişiyi bıçaklayarak öldürmüştür. Maktulün ailesi, hastaneye karşı tam yargı davası açmıştır. Danıştay önüne gelen olayda; idarenin, hastanın ikamet ettiği yerdeki güvenlik birimlerini bilgilendirmediği ve gerekli tedbirleri alması olanağını sağlamadığı gerekçesiyle, sağlık hizmetlerinin yürütülmesinde “ağır hizmet kusuru” bulunduğu karar vermiştir¹¹.

Görüleceği üzere, toplum açısından tehlike oluşturan akıl hastalarına gerekli bakımın ve tedavinin sunulması, hastanın tehlikelilik durumunun kaldırması veya azaltması, hastaların ancak bu hallerde serbest bırakılmaları; her bir hasta üzerinde hassas biçimde çalışması ile mümkündür. Aksi halde suçlu ve hükümlü bir akıl hastasının hastaneden çıkarılması, can kayıplarının yaşanmasına sebep olacak ve toplumda infial yaratabilecektir. Hastaneler gereken tetkikleri titizlik ile gerçekleştirdikten sonra gereken tedbirleri almalı, durumu hastanın ikamet ettiği güvenlik birimlerine bildirmeli ve bir hizmet kusuru yaratmamalıdır. Aynı şekilde, hastanın salıverilmesini takiben tıbbi kontrol ve takip gerekip gerekmediğine TCK m. 57/3 uyarınca karar vermeli, bu yönde bir karar oluşması halinde m. 57/4’e göre kontrol ve takibi gerçekleştirmelidir.

Sonuç olarak, akıl hastalığı gibi cezai sorumluluğu kaldıran bir halin varlığı ceza hukukunun esaslarına ve Anayasal ilkelere bir aykırılık oluşturmaz. Keza, bu kişilere güvenlik tedbiri uygulanması da uygundur. Ancak bu infaz sırasında hastanelerin sağlık kurulları gereken bakım ve tedaviyi sağlamalı ve raporlarını titizlikle düzenlemelidir. Salıverilme durumunda toplum için gereken tedbirleri alarak, bireysel ve kamusal menfaatlerin dengelenmesine azami dikkat gösterilmelidir.

¹¹ Ulutürk, s. 156 – 157.